

(171. 4.)

VOORLOOPIG VERSLAG.

Het afdeelingsonderzoek heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen.

Algemeene beschouwingen.

§ 1. Omtrent dit wetsontwerp waren de gevoelens zeer verdeeld. Tegenover hen, die de indiening toejuichten en die het waardeerden, dat de Regeering aan hare te dier zake gedane toezegging zoo spoedig gevolg heeft gegeven, stonden anderen, die niet of slechts ten deele met de voordracht waren ingenomen. Verscheidene leden toch vreesden, dat, waar tot dusver de Rijkslandbouwschool voor den landbouw hier te lande van weinig nut is geweest en aan hare eigenlijke bestemming derhalve niet heeft beantwoord, de beoogde reorganisatie in dit opzicht geen verbetering zal aanbrengen. Met grond toch meenden zij te mogen aannemen, dat ook na die hervorming de inrichting door slechts weinigen uit den landbouwenden stand zal worden bezocht, omdat de bezwaren, die de landbouwers thans weerhouden er hunne zoons heen te zenden, zich ook dan, zij het voor een deel in mindere mate, zullen blijven doen gevoelen.

Ook met de regeling van het tuinbouwonderwijs, zooals die in de Memorie van Toelichting is uiteengezet, waren velen niet of slechts in enkele opzichten ingenomen.

Sommigen van hen, die zich met de beoogde voorzieningen niet konden vereenigen, achtten het beter, dat, desgevorderd met wijziging der wet op het middelbaar onderwijs, de Rijkslandbouwschool worde opgeheven en de Staat er zich toe bepale het oprichten van gemeentelijke en particuliere land- en tuinbouwvakscholen op verschillende plaatsen des lands, door het verleenen van Rijkssubsidien krachtig te bevorderen. Opgemerkt werd, dat de bestaande, door het Rijk gesubsidieerde inrichtingen voor land- en tuinbouwvakonderwijs, zoowel cursussen als scholen, goede vruchten dragen en men meende dat door eene uitbreiding dier vakscholen op eenigszins ruime schaal de betrokken belangen op afdoende wijze zullen worden gebaat.

Het hier opgemerkte bleef niet onweersproken. Tegenover bovenstaand afkeurend oordeel over de voorgenomen reorganisatie der Rijkslandbouwschool werd de meening gesteld, dat die hervorming veel zal bijdragen om bedoelde inrichting beter dan tot dusver aan de behoeften van den landbouw te doen beantwoorden.

Ook de geringe ingenomenheid met de beoogde regeling van het tuinbouwonderwijs werd door verschillende leden niet gedeeld. Van die zijde gaf men — zonder dat nochtans elk onderdeel algemeen goedkeuring vond — zijne instemming te kennen met het plan der Regeering, dat, naar men meende, in de bestaande dringende behoefte aan degelijk tuinbouwenderricht op voldoende wijze zal voorzien.

Met nadruk werd opgekomen tegen het denkbeeld om, met opheffing der Rijkslandbouwschool, de bemoeiingen van den Staat in deze te beperken tot het subsidieeren van land- en tuinbouwvakscholen. Zonder iets te willen afdingen op het nut der bestaande vakscholen voor de vorming van ontwikkelde landbouwers en tuinlieden, wees men er toch op, dat behalve deze, ook inrichtingen noodig zijn voor onderwijs op breederen en meer wetenschappelijken grondslag. Van het particulier initiatief is — in de Toelichting wordt er, ten aanzien van het tuinbouwonderwijs, te recht op gewezen — in deze geen voorziening te wachten, die aan billijke eischen voldoet. Daarom behoort de Regeering er voor te zorgen.

Het geldt hier eene zaak van overwegend belang. Het aankweken toch van grondige wetenschappelijke kennis op het gebied van land- en tuinbouw is hoog noodig, om deze twee belangrijke takken van volkswelvaart — immers ook het tuinbouwbedrijf mag als zoodanig aangemerkt worden, waar omzet en uitvoer van tuinbouwproducten hier te lande van groote beteekenis zijn — niet bij elders in ontwikkeling te doen achterstaan en tot den hoogst mogelijken trap van bloei en ontwikkeling te brengen. Men wees er op dat ook in andere landen de Regeering zich die belangen aantrekt.

Enkele leden achtten de wetsvoordracht eenigszins praematuur. Bij de beoordeeling der organisatie-plannen, zoo betoogden zij, ziet men zich voor gewichtige vragen geplaatst, waaromtrent de meeningen nog niet genoegzaam gevestigd zijn. Moet, om een paar voorbeelden te noemen, aan vereeniging dan wel aan splitsing van land- en tuinbouwonderwijs de voorkeur worden gegeven? Heeft — en dit meenden deze leden vooralsnog te moeten betwijfelen — Indië wel zoo groot belang bij het landbouwonderwijs hier te lande, als de Regeering het geval acht? Op deze en meer andere vragen van overwegend belang is thans nog geen stellig antwoord te geven. De hierbedoelde leden althans, verklaarden zich daaromtrent nog niet beslist te kunnen uitspreken. Ook de Memorie van Toelichting verschaft, naar hunne meening, in deze niet het noodige licht.

Hiertegen werd van verschillende zijden opgemerkt, dat de vragen, die bij de behandeling van dit wetsontwerp ter sprake komen, allermint nieuw zijn. Deskundigen hebben daaromtrent in woord en schrift herhaaldelijk hunne meeningen uiteengezet. Bovendien kunnen, wat de Rijkslandbouwschool betreft, aan de met die inrichting, gedurende een tijdsverloop van bijna twintig jaren opgedane ervaring, de noodige gegevens worden ontleend om te beoordeelen, welke richting bij eene reorganisatie moet worden ingeslagen.

§ 2. Door sommige leden werd geklaagd over de onduidelijkheid der Memorie van Toelichting. Bepaaldelijk de aansluitingen tusschen de verschillende inrichtingen van onderwijs had men gaarne beter toegelicht gezien.

Door anderen werd die klacht niet gedeeld. Ten aanzien van sommige punten ware eene meer nauwkeurige uiteenzetting wellicht gewenscht geweest, niettemin geeft de toelichting een genoegzaam duidelijk inzicht in de denkbeelden der Regeering.

Men vroeg of de Regeering het Comité van landbouw en de verschillende land- en tuinbouwmaatschappijen omtrent hare plannen heeft geraadpleegd. Zoo ja, dan zou men er prijs op stellen met de adviezen dier lichamen te worden in kennis gesteld.

§ 3. De Regeering is van oordeel, dat de regeling van het tuinbouwonderwijs, zooals die in de Memorie van Toelichting is uiteengezet, zich aansluit aan de inrichting der Rijkslandbouwschool, gelijk die in de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50) is neergelegd. Eene herziening dier wet ten behoeve van bedoelde organisatie, acht zij derhalve niet noodig. Dit gevoelen werd door sommige leden bestreden. Van die zijde werd opgemerkt, dat krachtens artikel 20, litera *m*, van genoemde wet, tuinbouw in algemeenen zin — het artikel spreekt van „warmoezerij, tuinbouw en hout- en ooftboomteelt” — tot de vakken behoort, die aan de Rijkslandbouwschool worden onderwezen en dus het tuinbouwonderwijs een onderdeel uitmaakt van het landbouwonderwijs. Richt men nu evenwel voor het eerstgenoemde eene afzonderlijke „Rijkstuinbouwschool” met aansluitenden hooger cursus op, dan houdt het op een vak der landbouwschool te zijn, doch wordt het een zelfstandige tak van onderwijs. Het geldt hier derhalve geen maatregel ter uitvoering van bedoelde wetsbepaling, doch een van veel verdere strekking, die wetswijziging noodig maakt.

De organisatie van bedoelde school kan evenwel ook — en dit scheen de voorkeur te verdienen — bij eene speciale wet worden geregeld. Dit werd door eenige leden te meer wenschelijk geacht, omdat daardoor het beginsel eener algeheele afscheiding van het Rijkstuinbouw- en het Rijkslandbouwonderwijs een wettelijken grondslag zou erlangen.

Afgezien nog van bovenstaand bezwaar, zouden de leden, hier aan het woord, toch gaarne gezien hebben, dat de organisatie der school in een wetsontwerp ware belichaamd. De Kamer toch zou dan de gelegenheid hebben gehad desgewenscht bij amendement wijzigingen aan te brengen, terwijl zij zich

thans genoodzaakt ziet de beoogde inrichting in haar geheel te aanvaarden of te verwerpen.

Andere leden waren het met het bovenstaande niet eens. Zij deelden het gevoelen der Regeering, dat wijziging der wet op het middelbaar onderwijs onnoodig is. Waar toch art. 20 litera *m*, dier wet bepaalt, dat het onderwijs aan de Rijkslandbouwschool ook onderricht in den tuinbouw zal omvatten, is de oprichting eener tuinbouwschool, die eene afdeeling der landbouwschool zal vormen, te beschouwen als een maatregel, strekkende ter uitvoering van genoemde wetsbepaling. Zelfs achten sommigen het hiervoor niet eens noodig, dat eerstgenoemde inrichting aan laatstgenoemde verbonden zij.

Ook werd er dezerzijds uit een practisch oogpunt de voorkeur aan gegeven, dat de organisatie niet in de wet worde vastgelegd, opdat wijzigingen, waarvan de praktijk de wenselijkheid mocht aantoonen, zonder den omslag, aan wetsverandering verbonden, gemakkelijk en spoedig zullen kunnen worden aangebracht.

§ 4. De opmerkingen, waartoe de bespreking der organisatieplannen in bijzonderheden aanleiding heeft gegeven, komen bij de behandeling der onderdeelen ter sprake. Hier worden slechts een paar vragen van meer algemeen aard behandeld. De eerste betreft de afschaffing van het internaat, zooals het thans aan de Rijkslandbouwschool is verbonden, de andere, de vereeniging der inrichtingen voor land- en tuinbouwonderwijs te Wageningen.

Terwijl eenige leden het internaat behouden wenschten te zien, juichten vele anderen de afschaffing toe, omdat de nadeelen dier instelling, die zich vooral bij een Rijksinternaat doen gevoelen, in de praktijk duidelijk aan het licht zijn getreden.

In de vereeniging der inrichtingen voor land- en tuinbouwonderwijs te Wageningen — de vraag, welke de gevolgen hiervan meer bepaaldelijk voor het tuinbouwonderwijs zullen zijn, wordt later ter sprake gebracht — zagen vele leden bezwaar.

Voor eerst werd er op gewezen, dat, wanneer het internaat wordt afgeschaft, de leerlingen van beide inrichtingen huisvesting zullen moeten zoeken bij particulieren. Het is echter te vreezen, dat in eene kleine gemeente als Wageningen niet voor hen allen plaats zal zijn, terwijl in ieder geval, ten gevolge van de groote vraag naar kost en inwoning, de daarvoor te besteden prijzen aanmerkelijk zullen stijgen, hetgeen voor het meeren-deel der leerlingen een niet gering financieel bezwaar zal zijn.

Tegen de vestiging te Wageningen is voorts dit bezwaar, dat de grond er duur is (4 H.A. zullen f 33 531 kosten), waarmede de Regeering, die de vereeniging als een maatregel ter besparing van kosten aanbeveelt, wel rekening had mogen houden.

Betroffen deze bedenkingen echter meer de plaats van vestiging, ook tegen de concentratie op zich zelve werden bezwaren gericht.

Zoo heeft het, meenden velen, zijne bedenkelijke zijde, dat de leerlingen der tuinbouwschool met die der landbouwschool in dagelijksche aanraking zullen komen, vooreerst omdat, waar zich onder de laatsten meerdere zoons van vermogende grondbezitters bevinden, eerstgenoemden allicht eene levenswijze zullen gaan volgen, weinig in overeenstemming met hunne maatschappelijke omstandigheden.

Doch bovendien laat de geest onder de leerlingen der landbouwschool zeer veel te wenschen over. De omgang tusschen leerlingen, die zeer veel in leeftijd verschillen, werkt verkeerd en orde en tucht ontbreken nagenoeg geheel. Werd dit door sommigen voornamelijk aan het onderwijzerspersoneel geweten, anderen schreven het voor een groot deel toe aan de omstandigheid, dat de school niet juist altijd door de beste elementen wordt bezocht, en dat het niet zelden voorkomt dat jongelieden, die elders niet kunnen slagen, ten slotte nog naar Wageningen worden gezonden. Dat zulke leerlingen aan den goeden geest eener inrichting van onderwijs afbreuk doen, behoeft geen betoog.

Aan wie nu echter ook in deze de schuld moge liggen, de leerlingen der tuinbouwschool zullen in elk geval in eene voor hen niet gewenschte omgeving geplaatst worden, en dit was een bezwaar, dat bij verscheidene leden zeer zwaar woog. Ouders zullen er zich ook allicht door laten afschrikken hunne zonen genoemde school te doen bezoeken.

Ook waren er leden, die vrees koesterden voor eene minder goede verstandhouding tusschen directeuren en leeraren der beide inrichtingen.

In de Memorie van Toelichting (bladz. 7) wordt gewezen op de voordeelen, die naar het oordeel der Regeering aan de concentratie verbonden zullen zijn. Daarbij wordt echter, naar men meende, ten onrechte uitgegaan van het denkbeeld, dat tusschen het land- en het tuinbouwonderwijs een nauw verband bestaat. Dit toch is niet het geval; beide hebben integendeel sterk uiteenlopende eischen en belangen. Worden nu, ter besparing van kosten, landbouwleeraren belast met het onderwijs in den tuinbouw en omgekeerd, dan zal dit, men was er van overtuigd, niet dan ten nadeele van het onderricht in een der beide vakken kunnen geschieden. Ook moet men zich op dien grond niet te veel voorstellen van het gemeenschappelijk gebruik van hulpmiddelen bij het onderricht. In werkelijkheid vertoonen beide takken van onderwijs zoo weinig punten van overeenkomst, dat voor de vestiging der tuinbouwschool, Wageningen met zijne landbouwschool niet meer voordeel biedt dan elke andere plaats met eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus.

Sommigen meenden te weten, dat de vorige Regeering omtrent de vraag, die het hier geldt, dan ook eene geheel andere zienswijze was toegedaan.

Door andere leden werd ingestemd met hetgeen in de Toelichting omtrent de voordeelen der vereeniging wordt in het midden gebracht. De anderzijds daartegen aangevoerde bedenkingen werden niet gedeeld.

Voorts werd betoogd, dat er geen grond bestaat, om aan te nemen, dat door het samenzijn der leerlingen van beide inrichtingen op ééne plaats, de leerlingen der tuinbouwschool er toe zullen komen eene te dure levenswijze te voeren. Mochten er zijn, die daartoe neiging gevoelden, dan zal de directeur der tuinbouwschool hierin grooten invloed ten goede kunnen uitoefenen.

Evenmin is er reden om te vreezen voor wrijving tusschen de directeuren en het leeraarspersoneel der beide scholen.

Ook het opgemerkte omtrent het gebrek aan orde en tucht aan de landbouwschool en het gehalte der leerlingen vond bevestiging. Er werd op gewezen dat te dien aanzien de toestand aan genoemde school aanmerkelijk beter is dan vroeger en dat velen van hen, die de inrichting hebben bezocht, nuttige leden der maatschappij zijn geworden. Veel, men erkende het, zal het ten deze aankomen, op den persoon van den hoofd-directeur. Daarom sprak men den wensch uit, dat eventueel tot hoofd-directeur een man benoemd worde, toegerust met paedagogische kennis, die den tact bezit, om met zoo verschillende soort van leeraren en vooral van leerlingen om te gaan. Men hoopte, dat de Regeering zich te zijner tijd van het hierin gelegen belang doordrongen zal toonen.

Afdeeling A der Rijkslandbouwschool.

In aansluiting aan hetgeen te voren in het algemeen omtrent het practisch nut der Rijkslandbouwschool werd opgemerkt, werd er hier op gewezen, dat deze afdeeling geenszins aan het doel heeft beantwoord, waarmede zij in het leven is geroepen. De eigenlijke landbouwers maken er voor hunne zonen weinig gebruik van. De opleiding toch is te duur en de boerenzonen worden er bovendien niet genoeg practisch onderwezen in hetgeen zij voor hun bedrijf noodig hebben, terwijl zij er aan den anderen kant eene levenswijze volgen, die voor aanstaande landbouwers verre van verkieslijk is. Niet door hen, voor wie zij eigenlijk bestemd is, doch door jongelieden, die zich voor de Indische cultures wenschen te bekwamen, wordt deze afdeeling dan ook thans hoofdzakelijk bezocht. Voor de opleiding van dezen is het onderwijs echter niet zeer geschikt, en in dit opzicht is dan ook veel teleurstelling ondervonden.

Van de hervormingen, die de Regeering wenscht aan te brengen, om de inrichting beter aan hare eigenlijke bestemming te doen beantwoorden, stelden velen zich weinig voor. De leden hier aan het woord zouden dezé afdeeling liever opgeheven zien, te meer omdat de winterscholen en ook de particuliere inrichtingen voor landbouwwonderwijs op zeer voldoende wijze in de behoefte aan meer elementair onderricht voor aanstaande landbouwers voorzien.

Door andere leden werd het behoud dezer afdeeling met klem verdedigd. Toegegeven werd, dat zij thans voor den landbouw hier te lande weinig vruchten afwerpt, doch na hare reorganisatie in den door de Regeering gewenschten zin, zal dit, naar men vertrouwde, anders worden. Onbemiddelde landbouwers, men erkende het, zullen er ook dan voor hunne zoons geen gebruik

van kunnen maken, doch men vergete niet dat zij voor de vorming van deze categorie van personen niet bestemd is. Daarvoor dienen de wintercursussen en winterscholen. Deze inrichting echter is in het leven geroepen voor hen, die eene meer wetenschappelijke opleiding verlangen en als zoodanig kan zij niet worden gemist. Men twijfelde er dan ook niet aan of die personen zullen er meer dan tot dusver gebruik van maken, wanneer de opleiding korter en minder duur zal zijn geworden. Zij zal trouwens aan het landbouwbedrijf in zijn geheel ten goede komen en dus langs indirecten weg ook voor den onbemiddelden boer vrucht dragen.

Instemming werd betuigd met het denkbeeld, om bij het onderwijs aan deze afdeling meer tijd dan tot dusver te doen besteedden aan de practische vorming der kweekelingen. Men wees er op, dat ook op Duitsche landbouwscholen daaraan veel waarde wordt gehecht. Eenige practische kennis doet de leerlingen het theoretisch onderricht gemakkelijker volgen en begrijpen en maakt dus het onderwijs meer vruchtdragend. Men vroeg evenwel, waarin die practische vorming zal bestaan. Heeft men hierbij te denken aan aanschouwelijk onderwijs en ligt het dus in de bedoeling, dat, waar de gelegenheid zich daartoe aanbiedt, de leerlingen in staat zullen worden gesteld de lessen der theorie aan de practijk te toetsen? Of heeft de Regeering hierbij het aanleeren van gewone, in het landbouwbedrijf veel voorkomende werkzaamheden op het oog? Of wel wenschte zij dat de kweekelingen zich reeds op school in de uitoefening van het bedrijf zullen bekwaamen? De Toelichting laat dit alles in het duister en daarom zou men hieromtrent gaarne nader worden ingelicht.

Eenige leden waren met de eerste der drie genoemde methoden zeer ingenomen, doch hadden tegen de beide andere ernstig bezwaar. Het aanleeren van eenige werkzaamheden zal, meenden zij, weinig waarde hebben, terwijl eene oordeelkundige uitoefening van het landbouwbedrijf, waarbij zooveel aankomt op eene doelmatige verdeling van arbeid en juiste volgorde van werkzaamheden, op school niet goed kan worden geleerd. Slechts in de practijk kan zij worden opgedaan. Voor leerlingen uit den landbouwenden stand is bovendien dergelijke vorming overbodig, terwijl zij bij leerlingen uit andere standen allicht een te hoogen dunk van practische bekwaamheid zal vestigen, die, wanneer zij later in het landbouwbedrijf geplaatst zullen zijn, op hunne eigene schade zal uitloopen.

Bedoelde leden wilden echter geenszins ontkennen, dat eenige practische ervaring in het landbouwbedrijf van veel nut voor het onderwijs is, en daarom gaven zij het denkbeeld in overweging, om tot het landbouw-onderwijs aan deze afdeling slechts die jongelieden toe te laten, die een of beter nog twee zomers op eene boerderij zijn werkzaam geweest.

Tegen dit denkbeeld evenwel bestond bij vele andere leden bedenking. Men wees er op, dat de jongens, wanneer zij eerst eene practische voorbereiding van twee jaren moeten doorloopen, te oud op school zullen komen, of wilden zij dit bezwaar ontgaan, op te jeugdigen leeftijd in het boerenbedrijf werkzaam zullen moeten zijn. Bovendien zal deze afdeling, wanneer zij door oudere leerlingen wordt bezocht, een ander karakter verkrijgen dan zij tot dusver heeft gehad en ook in het stelsel der Regeering zal moeten behouden.

Hiertegen werd nu evenwel wederom anderzijds opgemerkt, dat er te minder bezwaar in is, dat de jongelieden op hoogstens twee jaren ouderen leeftijd met het onderwijs aanvangen, waar zij, die afdeling A bezoeken, hunne studiën gewoonlijk niet verder dan tot die afdeling uitstrekken. Het bezwaar, dat op te jeugdigen leeftijd, met de practische voorbereiding der aanstaande leerlingen een begin zal worden gemaakt, is te onderwerpen, door, evenals voor de toelating tot de Rijkstuinbouwschool, ook voor de toelating tot deze afdeling den minimum leeftijd van 15 jaren te eischen. Men vroeg, waarom de Regeering dit niet reeds in haar plan heeft opgenomen.

Het denkbeeld om aan de afdeling A eene klasse voor den Indischen landbouw te verbinden, werd door zeer vele leden krachtig bestreden. Zoodanige inrichting zal, meende men, van weinig nut zijn. Eene speciale opleiding voor den Indischen landbouw toch kan hier te lande niet worden gegeven, en het onderwijs zal zich dus tot eenige algemeene vakken bepalen, waarin echter toch ook reeds aan de niet voor Indië bestemde leerlingen onderricht wordt gegeven.

Wat is, vroeg men voorts, de bedoeling van de Regeering?

In de Memorie van Toelichting (bladz. 1) leest men, dat het aanbeveling verdient, aan deze afdeling „eene klasse voor den Indischen landbouw te doen aansluiten” en eenige regels verder wordt gesproken van „de voorgestelde *toevoeging* eener klasse voor den Indischen landbouw”. „Aansluiten” drukt een geheel ander begrip uit dan „toevoegen”.

Verder werd opgemerkt, dat de jongelieden, die den cursus aan afdeling A hebben afgevoerd, nog te jong zullen zijn om naar Indië te gaan.

Door andere leden werden de bovenontwikkelde bezwaren niet gedeeld. Dat de opleiding hier te lande voor hen, die zich voor de Indische cultures wenschen te bekwaamen, van nut kan zijn, blijkt, naar werd opgemerkt, hieruit, dat thans reeds velen met dat doel het onderwijs aan de afdeling A volgen, hoewel daarbij nagenoeg uitsluitend met de behoeften van den Nederlandischen landbouw rekening wordt gehouden. Wanneer nu in eene afzonderlijke klasse onderwijs zal worden gegeven, hetwelk meer bepaaldelijk op de belangen van den Indischen landbouw is ingericht, dan lijdt het geen twijfel of daarvan zal door velen met nog gunstiger resultaat gebruik worden gemaakt.

Sommigen meenden, dat het beter ware de klasse voor Indischen landbouw te doen aansluiten aan de Rijkstuinbouwschool, omdat het tuinbouwonderwijs meer overeenstemming vertoont met dat in de Indische cultures dan het landbouwonderwijs.

De hoogere burgerschool met driejarigen cursus en de afdeling B der Rijks-landbouwschool.

Van verschillende zijden werden bedenkingen geopperd tegen de beoogde inrichting der hoogere burgerschool.

Vooreerst meenden sommigen, dat, waar de wet op het middelbaar onderwijs in art 15 bepaalt, dat de hoogere burgerscholen onderscheiden worden in hoogere burgerscholen met vijf- en met driejarigen cursus, het met die wetsbepaling niet wel overeen te brengen is, dat deze school een vierjarigen cursus zal erlangen.

Voorts werd gevraagd hoe het mogelijk zal zijn aan eene hoogere burgerschool met vierjarigen cursus het leerplan van eene hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te volgen.

Het voornemen der Regeering, om reeds in de derde klasse het onderwijs op den toekomstigen overgang naar de afdeling B in te richten werd bestreden met de opmerking, dat de school dan, zeer ten nadeele der gemeente Wageningen, zou ophouden eene hoogere burgerschool met driejarigen cursus te zijn, als bedoeld in artikel 16 der wet op het middelbaar onderwijs.

Ook werd er bezwaar in gezien, dat zij, die de derde klasse eener hoogere burgerschool, hetzij met drie- hetzij met vijfjarigen cursus hebben gevolgd, niet zonder aanvullingsexamen tot de vierde klasse der hierbedoelde school kunnen worden toegelaten.

Ten slotte werd de meening uitgesproken, dat het niet noodig is inrichting en leerplan der hoogere burgerschool te wijzigen, omdat de voorbereidende kennis voor de afdeling B even goed aan eene andere inrichting van onderwijs kan worden verkregen. Met dit laatste werd ingestemd door hen, die den band tusschen de hoogere burgerschool en de afdeling B ongewenscht achtten en die liever zouden zien, dat de school kome te vervallen of geheel op zich zelf kome te staan.

Bovenstaande bedenkingen werden door andere leden niet gedeeld. Deze leden konden zich op de gronden in de Memorie van Toelichting uiteengezet, met de denkbeelden der Regeering vereenigen.

Sommige leden meenden, dat de afdeling B der Rijkslandbouwschool voor den landbouw hier te lande kan worden gemist en wenschten, dat zij geheel worde ingericht voor het onderwijs in den Indischen landbouw.

Er waren leden, die er zich niet mede konden vereenigen, dat meer uren dan tot dusver aan staathuishoudkunde zullen worden besteed. Het bezwaar van eenigen hunner kwam hierop neer, dat het onderwijs in dit vak in zoo hooge mate beheerscht wordt door de persoonlijke opvattingen en inzichten van den

docent, dat van te voren niet is te zeggen, in welke richting het onderwijs zich zal bewegen.

Andere leden evenwel keurden de uitbreiding van het aantal lesuren goed, omdat het hier een vak betreft, dat juist voor aanstaande landbouwkundigen van groot belang is.

Door enkele leden werd er op gewezen, dat ook voor de leerlingen dezer afdeeling verplichte, aan hunne toelating voorafgaande praktische voorbereiding van groot nut zou zijn.

De voorgenomen uitbreiding van het onderwijs in den kolonialen landbouw vond bij vele leden bestrijding. Van die zijde meende men, dat — gelijk ook reeds onder Afdeeling A werd opgemerkt — de Indische landbouw hier te lande niet kan worden onderwezen, evenmin als dit in Indië met den Nederlandschen landbouw zou kunnen geschieden. Tropische gewassen kunnen hier te lande slechts in kassen en onder zeer abnormale omstandigheden verbouwd worden. Daarenboven vertoont de landbouw zich op de verschillende eilanden van den uitgestreken Indischen Archipel in zeer verschillende vormen. Hier is hij intensief, daar extensief. Ginds treft men bergbouw aan en elders daarentegen weer vlakbouw. Het is niet mogelijk, dat hiermede bij het onderwijs te Wageningen voldoende rekening worde gehouden.

Wie zullen bovendien als leeraren werkzaam zijn? Men zal moeten vervallen of in personen, die hier te lande eene theoretische opleiding hebben genoten, doch nooit in Indië zijn geweest en dus den Indischen landbouw niet uit eigen aanschouwing kennen, of in de zoodanigen, die hunne carrière bij de cultures in Indië hebben gemist. Beide categorieën van personen kunnen in den regel geen geschikte onderwijzers worden geacht.

Men meende dan ook, dat de vanwege het Departement van Koloniën te verleenen vaste jaarlijksche bijdrage van f 20 000 beter kan worden besteed door aan jongelieden de gelegenheid te openen, om aan den Plantentuin te Buitenzorg tijdelijk werkzaam te zijn. Daar toch zullen dezen met minder kosten practisch gevormd kunnen worden.

Andere leden waren het met het bovenstaande niet eens en toonden zich besliste voorstanders van de opleiding hier te lande, die te meer noodig is nu de landbouwschool te Buitenzorg is opgeheven. Zij merkten op, dat hier over veel beter leerkrachten en hulpmiddelen kan worden beschikt dan in Indië, en den leerlingen beter een algemeen denkbeeld der Indische cultures kan worden bijgebracht, terwijl bovendien de opleiding hier minder duur is dan in Indië. Is de theoretische grondslag hier te lande gelegd, dan kan de verdere praktische ontwikkeling ginds geschieden. Men meende te weten, dat verschillende jongelieden, die den cursus van afdeeling B hebben afgehoopen, in Indië een werkkring bij de cultures hebben gevonden. Wordt dus aan het onderwijs in den kolonialen landbouw de beoogde uitbreiding gegeven, dan mogen nog gunstiger resultaten worden te gemoet gezien.

Voorts werd nog gewezen op het voordeel, dat de jongelieden, wanneer zij hier hunne opleiding ontvangen, op minder jeugdigen leeftijd naar Indië behoeven te gaan.

Het werd door velen wenschelijk geacht, dat de afdeeling voor Indischen landbouw eene zelfstandige inrichting vorme onder een eigen bestuur, bestaande uit een college, waarin Indische specialiteiten zullen moeten opgenomen worden en dat onafhankelijk zal moeten zijn van de inzichten van den hoofd-directeur der gereorganiseerde school en van het curatorium, dat, onder voorzitterschap van genoemden hoofd-directeur, met het bestuur over de school belast zal zijn (bladz. 8 der Toelichting). Slechts dan zal, meenden deze leden, het kolonial landbouwwonderwijs volkomen tot zijn recht kunnen komen.

De vraag kwam ter sprake of de afdeeling voor Indischen landbouw ten laste van de Indische begroting moet worden gebracht. Het antwoord van sommige leden luidde ontkennend. Zij wezen er op, dat het hier niet de vorming van ambtenaren voor den Indischen Staatsdienst geldt, doch de opleiding van personen, die na volbrachte studiën zich in plaats van naar Indië even goed naar elders kunnen begeven, om daar hun voordeel te doen met de verworven wetenschap. Het betreft hier een tak van onderwijs, vallende binnen het gebied van de zorgen van den Staat, en waarvan de kosten dus door dezen behoren te worden gedragen. Men meende, dat evenmin als bijv.

de Saksische en Zwitsersche Regeeringen van Nederland subsidiën vragen voor de school te Tharandt en voor het polytechnicum te Zurich, omdat Nederlanders in de eerste inrichting zich voor den boschbouw en in de andere voor de toepassing der electriciteit bekwamen, de Nederlandsche Regeering eene bijdrage van de Indische Regeering moet vorderen, omdat van de school te Wageningen personen gebruik maken, die van de daar verkregen kundigheden misschien later in Indië partij zullen trekken.

Voorts werd gewezen op het bezwaar, dat de landbouwschool te Wageningen voor een groot deel zal steunen op en afhankelijk zal zijn van de bijdrage uit de Indische middelen, zoodat, wanneer de bijdrage door veranderd inzicht bij Regeering of Vertegenwoordiging mocht komen te vervallen, de inrichting te Wageningen geheel gedesorganiseerd zal zijn.

Tegen het bovenstaande werd aangevoerd, dat waar Nederland thans geen baten meer trekt uit de Indische middelen, doch integendeel Indië financieel te hulp moet komen en waar hier te lande reeds zooveel instellingen zijn, die aan Indië ten goede komen, zonder dat het er voor bijdraagt, het volkomen gerechtvaardigd is, dat het de kosten drage van het onderwijs in vakken, die, wanneer Nederland geen koloniën in Oost-Indië had, hier te lande zeer zeker niet zouden worden onderwezen.

Sommigen achtten zelfs de te verleenen jaarlijksche bijdrage van f 20 000 te gering, in verhouding tot de kosten, die aan de oprichting en instandhouding der afdeeling voor Indischen landbouw verbonden zullen zijn.

Men vroeg of niet slechts boschbazen, doch ook wetenschappelijke boschbouwkundigen hunne volledige opleiding zullen kunnen ontvangen aan den cursus voor de opleiding van technische ambtenaren bij het boschwezen in Indië. Zoo niet, dan achtte men den naam „Hoogere Boschbouwschool” minder juist.

Regeling van het tuinbouwwonderwijs.

Met de voorgenomen regeling van het tuinbouwwonderwijs — het werd reeds opgemerkt — waren vele leden niet of slechts ten aanzien van enkele punten ingenomen. Door anderen echter was zij — in groote trekken beschouwd — met levendigen bijval begroet. Van die zijde werd met voldoening geconstateerd, dat thans eindelijk in eene reeds lang gevoelde leemte zal worden voorzien. Ten onrechte is de tuinbouw tot dusver, wat voorziening in de behoefte aan onderwijs betreft, bij den landbouw achtergesteld. Het tuinbouwbedrijf toch is — er werd reeds vroeger op gewezen — als tak van volkswelvaart van groot belang. Er waren zelfs leden, die meenden, dat in de toekomst de landbouw voor een belangrijk deel zal plaats maken voor tuinbouw en warmoezerij.

Het werd op prijs gesteld, dat de Regeering zich niet bepalen wil tot de oprichting eener Rijkstuinbouwschool, doch het onderwijs in zijn geheel wenschte te regelen, door een viertal inrichtingen van onderwijs — winter cursussen, winterscholen, Rijkstuinbouwschool en hooger en tuinbouw-cursus — in het leven te roepen.

Sommigen verklaarden dan ook vooral daarom met de beoogde organisatie ingenomen te zijn, omdat deze mede het vakonderwijs omvat. De uitbreiding toch van dat onderwijs zal aan warmoezers en kweekers ten goede komen en er toe bijdragen om hen in hun vak te bekwaamen. Vakonderwijs moet op de Rijkstuinbouwschool de allereerste plaats innemen. Er behoort gezorgd te worden, dat die school geen halve geleerden vormt, die later in de practijk toch moeten mislukken.

Eenige leden waren van gevoelen, dat de Regeering te veel in eens wil tot stand brengen. Bij de organisatie van het landbouwwonderwijs is men meer geleidelijk te werk gegaan.

De oprichting van tuinbouwwintercursussen en vooral ook van tuinbouwwinterscholen vond bij velen instemming. Voor de ontwikkeling der kleinere kweekers werden deze van groot nut geacht. Het had evenwel de aandacht van sommigen getrokken, dat in de Memorie van Toelichting (bladz. 6 bovenaan), de Regeering haar voornemen te kennen geeft, om te zijner tijd de oprichting van tuinbouwwinterscholen te bevorderen. Hieruit zou men moeten afleiden, dat zij de oprichting aan particuliere krachten wenschte over te laten en slechts het verleenen van financieelen steun beoogt. Doch dan rees de vraag,

of daarmee wel kan worden volstaan en of niet van *Rijkswege* zulke scholen behooren te worden in het leven geroepen.

Aan sommigen was het niet duidelijk, wat onder wintercursussen moet worden verstaan. Door en voor wie en waar stelt de Regeering zich voor, dat deze zullen worden gegeven? En welk onderscheid is er tusschen wintercursus en winterschool? De Memorie van Toelichting geeft omtrent deze vragen geen licht en daarom wenschte men ze alsnog door de Regeering beantwoord te zien.

Gevraagd werd of de leeraren der winterscholen des zomers niet met met hunne leerlingen in verbinding zullen kunnen blijven. Het werd, ook in het belang van het onderwijs in den winter, ongewenscht geacht, dat gedurende de zomermaanden alle aanraking tusschen leeraar en leerling verbroken zij.

Men vroeg mededeeling van het programma der lessen op de winterscholen, alsook van dat der lessen op de Rijkstuinbouwschool, voor zooverre deze reeds ontworpen zijn. Ook wenschte men te worden ingelicht omtrent het bedrag der te heffen schoolgelden. Enkele leden wenschten eenige weinige Rijksbeurzen beschikbaar gesteld te zien.

Gaarne zou men vernemen, of de Regeering de subsidiën aan de maatschappij van Weldadigheid te Frederiksoord voor de tuinbouwvakschool aldaar, aan de Nederlandsche maatschappij voor tuinbouw en plantkunde en aan de vereeniging van land- en tuinbouwonderwijs te Maastricht wenscht te bestendigen.

Het nut van de oprichting eener Rijkstuinbouwschool, zooals de Regeering zich die voorstelt, werd door vele leden betwijfeld.

Eenigen meenden, dat naast de op verschillende plaatsen des lands op te richten wintercursussen en winterscholen, aan den tweejarigen lageren cursus der tuinbouwschool — de vraag naar het belang van den aansluitenden hooger cursus lieten zij daar — geen behoefte zal bestaan.

Meerdere leden merkten in antwoord op het bovenstaande op, dat het onderwijs aan de tuinbouwschool meer wetenschappelijk zal zijn dan aan de beide andere genoemde inrichtingen en verklaarden zich juist daarom met deze inrichting niet te kunnen vereenigen. Zij toch ontkenden de behoefte aan meer wetenschappelijk tuinbouwenderricht. Sommigen hunner wezen hierbij op de met de school te Watergraafsmeer opgedane ervaring. Met eene Rijkstuinbouwschool zullen, vreesde men geen beter resultaten worden verkregen. Ook deze zal slechts door weinig leerlingen worden bezocht, te meer omdat de opleiding te kostbaar zal zijn en dus de meeste aanstaande kweekers, en ook zij, die zich als onderwijzer willen bekwalen, er toch geen gebruik van zullen kunnen maken, doch slechts meer bemiddelden zich dit zullen kunnen veroorloven.

Sommige leden, zonder het nut van eene tuinbouwschool geheel te verwerpen, waren toch van oordeel, dat dit niet in verhouding staat tot de aanzienlijke kosten, — men denke o. a. aan de inrichting van verwarmde kassen — die aan de oprichting en instandhouding verbonden zullen zijn.

Bovenstaande bedenkingen ontmoetten bij een aantal andere leden krachtige tegenspraak. Huns inziens bestaat er dringende behoefte aan eene inrichting voor meer wetenschappelijk tuinbouwenderricht, gelijk hierboven reeds meer in het algemeen ook ten aanzien van het landbouwonderwijs is aangetoond (blz. 2). In aansluiting aan het daar betoogde wees men er op, dat op het gebied van tuinbouw Nederland bij andere landen, met name bij België verre ten achteren is. Het beroep op de ondervinding, opgedaan met de opgeheven school te Watergraafsmeer, gaat, meenden zij, niet op. Die inrichting toch liet veel te wenschen over.

Of het nut der inrichting geacht mag worden op te wegen tegen de kosten van oprichting, is eene vraag, die niet van te voren kan worden beantwoord, en die bovendien in hooge mate afhankelijk is van ieders persoonlijk inzicht. De leden hieraan het woord vertrouwd echter dat de uitkomst een bevredigend antwoord zal geven.

Ten aanzien van de eischen van toelating tot de Rijkstuinbouwschool werd er op gewezen, dat, blijkens de Memorie van Toelichting de toegang zonder examen zal openstaan voor hen, die de voorbereidingsklasse der afdeling A hebben afgevolgen, alsook voor hen, die de eerste drie klassen eener hogere burgerschool doorlopen hebben. Doch hiervan zal, naar werd opgemerkt, het gevolg zijn, dat jongens van verschillende leeftijd

en op een verschillende trap van ontwikkeling staande, — immers zij, die van de hogere burgerschool komen, zullen de anderen in beide opzichten vooruit zijn — hetzelfde onderricht zullen volgen. Hiervan werden nadelige gevolgen voor het onderwijs gevreesd.

Sommige leden spraken den wensch uit, dat het onderwijs niet te theoretisch, doch in hoofdzaak vakonderricht zal zijn. Het moet ingericht zijn op de opleiding van personen, die later aan het hoofd van groote bloemisterijen en warmoezerijen zullen komen te staan. Voor dezen nu is practische vorming hoofdzaak. De Regeering stelt zich voor twee chefs de culture aan te stellen. Hieruit meende men te mogen opmaken, dat ook zij het zwaartepunt wil leggen op het practisch deel van het onderricht. Ook de stellige voorwaarde van niet toelating onder den leeftijd van 15 jaren wijst daarheen. Intusschen zou men omtrent de inrichting van het onderwijs gaarne uitvoerig worden ingelicht.

Het zal o. a. omvatten „de correspondentie in een paar vreemde talen”. Men wenschte hieromtrent eenige nadere inlichtingen.

Het scheen wenschelijk, dat aan de jongelieden zelve de keuze der talen worde gelaten. Niet allen hebben gelijk belang bij de kennis van dezelfde talen. Voor hem, bijv. die uit eene streek komt, waar veel naar Engeland wordt uitgevoerd, heeft de kennis van het Engelsch waarde, terwijl een ander, die later handelsrelatiën in Duitschland zal aanknoopen, meer belang heeft bij de kennis van het Duitsch.

Men meende, dat waar „geographie” genoemd wordt als een der te onderwijzen vakken, „plantengeographie” bedoeld is. Is die opvatting juist?

De vraag betreffende de vereeniging der inrichtingen voor tuin- en landbouwonderwijs te Wageningen werd reeds hier boven besproken. Dit punt werd hier evenwel nogmaals ter sprake gebracht met het oog op de belangen speciaal van het tuinbouwonderwijs.

Wageningen, als plaats van vestiging der tuinbouwschool werd door velen zeer ongeschikt geacht, omdat in de omstreken dier stad geen tuinbouw van eenig aangelang wordt uitgeoefend. Voor het aanschouwelijk onderwijs is het van groot gewicht, dat de inrichting zich in een centrum van tuinbouw bevinde. Men meende te weten, dat de vorige Regeering eene geheel andere plaats op het oog had. Bovenstaand nadeel weegt zoo zwaar, dat alleen reeds met het oog hierop, het financieel voordeel, hetwelk volgens de Regeering in de vestiging te Wageningen zal zijn gelegen, had moeten worden prijs gegeven. Gelijk echter hierboven reeds werd opgemerkt (bladz. 3), is het de vraag, of met het oog op de duurte van den grond in genoemde gemeente, dat voordeel wel van eenige beteekenis mag worden geacht.

Door andere leden werd de hier geopperde bedenking niet gedeeld. Moge wellicht de vestiging der school in eene streek, waar tuinbouw op uitgebreider schaal wordt beoefend, voor het onderwijs eenige meerdere voordeelen bieden, deze wegen huns inziens niet op tegen die, welke, blijkens de Memorie van Toelichting, aan de vestiging te Wageningen zullen zijn verbonden.

Tegen de concentratie had men voorts nog andere bezwaren, waarbij er op gewezen werd, dat in het buitenland, voor zoover bekend, geen vereeniging van land- en tuinbouwscholen voorkomt. Hierboven (bladz. 4) werd reeds opgekomen tegen het betoog in de Memorie van Toelichting (bladz. 7) omtrent de aan dien maatregel verbonden voordeelen. Opgemerkt werd, dat het land- en het tuinbouwonderwijs sterk uiteenloopende eischen en belangen hebben, zoodat, wanneer landbouwleeraren belast worden met het onderwijs in den tuinbouw en omgekeerd, dit, evenals het gemeenschappelijk gebruik van hulpmiddelen bij het onderricht, aan het onderwijs in een der beide vakken afbreuk moet doen. Hier nu wenschte men er nog met nadruk op te wijzen, dat, waar uit den aard der zaak in de eerste plaats van bestaande leerkrachten en leermiddelen zal worden partij getrokken, de hierbedoelde nadeelen voorshands grootendeels ten laste van het tuinbouwonderwijs zullen komen, dat als het ware het stiefkind van het landbouwonderwijs zal worden. De musea en verzamelingen zijn bij elkaar gebracht, uitsluitend met het oog op het landbouwonderwijs en hebben voor het tuinbouwonderwijs schier geen waarde. Voor dit laatste onderwijs zijn grootere verzamelingen en laboratoria volstrekt onnoodig.

Ook werd nog gewezen op het volgende:

Op eene tuinbouwschool wisselen theorie en praktijk elkaar af. De leerlingen bewegen zich veel in de open lucht en behoeven derhalve minder tijd van ontspanning dan op andere inrichtingen van onderwijs. Zij moeten over dag, zoowel als des nachts, althans in den laten avond en den vroegen morgen elken arbeid zelve verrichten. Men kan hen niet missen, zonder dat de verzorging van planten en vruchten veronachtzaamd wordt. Vacantiën aan velen tegelijk kunnen dus niet gegeven worden en moeten vervangen worden door verloven van langeren of korteren duur. Nu zal evenwel aan dezen eisch bezwaarlijk kunnen worden voldaan, wanneer de tuinbouwschool een onderdeel uitmaakt der Rijkslanbouwschool. In dit opzicht zal die band het tuinbouwonderwijs dus ook schaden.

Een bezwaar, dat bij velen zwaar woog kwam hierop neêr, dat de tuinbouwschool eenigszins onder het patronaat der landbouwschool zal geraken. Haar directeur zal staan onder den hoofddirecteur der landbouwschool en van dezen min of meer afhankelijk zijn, waarvan, naar men vreesde, het gevolg zal zijn, dat het tuinbouwonderwijs nooit tot zijn volle recht zal komen. Daarom wenschten velen, dat de school een volkomen zelfstandig karakter zal hebben en onder het bestuur van een eigen curatorium zal staan, waarin ook plaats moet gegeven worden aan een of meer practische tuinbouwkundigen. Hoezeer de Regeering de tuinbouwschool ondergeschikt acht aan de landbouwschool blijkt hieruit, dat bij art. 114 gelden worden aangevraagd „ten behoeve der Rijkslanbouwschool”, welke bestemd zijn voor den aankoop van grond voor de Rijkstuinbouwschool.

Anderen zouden er geen bezwaar in zien, de tuinbouwschool onder het bestuur te plaatsen van het curatorium, samengesteld op de wijze, als in de Memorie van Toelichting (blz. 8) is uiteengezet, mits dat college worde aangevuld met eenige deskundigen op tuinbouwgebied en mits voorts dit gemeenschappelijk bestuur de eenige band zij, die de school aan de landbouwschool verbindt. De directeur zij in de verdeling van den leerstof en het geven van verloven volkomen onafhankelijk van den hoofddirecteur. En dit moet ook het geval zijn ten aanzien van het beheer der toegestane fondsen.

Hiertegen werd opgemerkt, dat men bovenstaande vrees — gesteld al dat zij anders gegrond ware — niet behoeft te voeden, wanneer de directeur der tuinbouwschool een energiek man is, met organiseerend talent, wiens naam in de tuinbouwwereld een goeden klank heeft, en die volkomen bekend met de eischen, zoowel van het practisch als van het theoretisch onderwijs, daarvoor, zoo noodig, krachtig zal weten op te komen. Aan een theoreticus, tevens toegerust met de noodige practische kennis, ware daarbij de voorkeur te geven boven een vakman. Men sprak den wensch uit — waarmede algemeen werd ingestemd — dat de Regeering bij de vervulling der betrekking daarmede rekening houde. Mocht hier te lande niet terstond iemand te vinden zijn, die voor dit ambt in allen opzichte geschikt is te achten, dan stelle zij liever de benoeming uit, of wel zij trachte desnoods iemand in het buitenland te vinden.

Sommige leden wenschten de kosten der school nader toegeelicht te zien. Gaarne ontvingen zij eene gedetailleerde opgave van de kosten van oprichting, alsook van de jaarlijks terugkeerende kosten, zooals die op volgende Staatsbegrotingen zullen worden uitgetrokken.

De prijs van f 33 531 voor de 4 H.A. aan te koopen grond, werd door vele leden buitensporig hoog geacht. Zij wenschten hieromtrent nader ingelicht te worden.

Andere leden achtten een bedrag van ± f 0,80 per M. voor een terrein, in de nabijheid van de bebouwde kom der gemeente, niet te hoog.

Eenige leden meenden, dat de bezoldiging van de chefs de culture minstens f 1000 moet bedragen. Van deze ambtenaren toch hangt veel af en chefs van bestaande grootere bloemisterijen

en boomkwekerijen worden zelfs hooger bezoldigd. Moet men door te geringe bezoldiging minder kundig en beschaafd personeel aanstellen, dan zijn de misbruiken en nadeelen voor de ontwikkeling der leerlingen niet te overzien, terwijl herhaalde verwisseling van personeel mede zeer te betreuren zou zijn.

Enkele leden gaven er hunne afkeuring over te kennen, dat de Regeering zich van eene kleine gemeente als Wageningen de toezegging eener belangrijke bijdrage heeft verzekerd. Men merkte op, dat bij de oprichting van Rijksinstellingen van onderwijs op andere plaatsen geen bijdragen van de betrokken gemeenten worden gevorderd en meende, dat er geen reden bestaat om in dit geval van dien regel af te wijken.

Dit gevoelen vond echter vrij algemeen krachtige tegenspraak.

De Regeering wenscht den hooger cursus voor tuinbouw te doen aansluiten aan de Rijkstuinbouwschool, zoodat zij, die de school hebben afgeloopen, zonder examen tot dien cursus zullen worden toegelaten. Dit werd door sommige leden ongewenscht geacht. Zij vreesden, dat waar de school op hare beurt slechts aan het meer uitgebreid lager onderwijs aansluit, zij die den hooger cursus zullen volgen, te weinig algemeen ontwikkeld zullen zijn. Daarom achtten zij het onvermijdelijk, dat als eisch van toelating voor dien cursus — waarop, naar hun voorkwam, het zwaartepunt der opleiding moet worden gelegd — gesteld worde, afgelegd eindexamen eener hogere burgerschool met vijfjarigen cursus of van de handelsschool. Zij, die het laatste wenschten, gingen uit van het denkbeeld, dat de hogere cursus in de eerste plaats dienstbaar zal zijn aan de opleiding van grootere kweekers die later aan het hoofd eener zaak zullen komen te staan met uitvoer naar den vreemde, en op die wijze moet bijdragen tot uitbreiding van onzen uitvoerhandel in tuinbouwproducten.

Volgens andere leden daarentegen zal de cursus hoofdzakelijk bestemd zijn voor de opleiding van aanstaande tuinbouwleeraren.

Er waren leden, die vreesden, dat zij, die eene hogere burgerschool met vijfjarigen cursus of de handelsschool hebben afgeloopen zonder den cursus der Rijkstuinbouwschool te hebben doorlopen, op het gebied van tuinbouw niet genoegzaam practisch ontwikkeld zullen zijn, om den hooger cursus te volgen.

Hierop werd evenwel geantwoord, dat de deskundigen in tuinbouw tegen de aansluiting geen bezwaar hebben.

Sommige leden achtten het wenschelijk, dat zij, die de tuinbouwschool hebben afgeloopen, minstens een jaar in de practijk zullen moeten gaan, alvorens tot den hooger cursus te worden toegelaten. De leerlingen toch mogen op school voor de practijk zijn voorbereid, practische ondervinding hebben zij niet voldoende en het is noodig, dat zij die opdoen, alvorens tot eene meer wetenschappelijke beoefening van het vak over te gaan.

Het Wetsontwerp.

Onder het bedrag van f 85 931, waarmede artikel 114 wordt verhoogd, is blijkens de Toelichting, een bedrag van f 7000 begrepen als eerste termijn voor de inrichting van het voor de Rijkstuinbouwschool bestemde terrein. Gevraagd werd hoeveel termijnen nog zullen volgen.

Aldus vastgesteld den 6den Augustus 1895. |

W. DE BEAUFORT.

ZIJLMA.

HEEMSKERK.

DE BEAUFORT.

VIRULY VERBRUGGE.